

Tomasz Gliniecki

ZDOBYWANIE MIAST SIŁAMI ZGRUPOWANIA PANCERNEGO PODCZAS MŁAWSKO-ELBLĄSKIEJ OPERACJI OFENSYWNEJ ARMII CZERWONEJ W STYCZNIU 1945 ROKU

Słowa kluczowe:	II wojna światowa, styczeń 1945, Armia Czerwona, mławsko-elbląska operacja ofensywna, zdobywanie miast
Schlüsselwörter:	Zweiter Weltkrieg, Januar 1945, Rote Armee, Mława–Elbing offensiver Betrieb, Eroberung der Städte
Keywords:	Second World War, January 1945, Red Army, Mława–Elbląg offensive operation, conquest of the cities

Uczestnicząc w styczniowej operacji ofensywnej 2 Frontu Białoruskiego (FB), 5 Armia Pancerna Gwardii (APancGw) była jedynym zgrupowaniem czołgów szczębla armijnego, operującym na północ od głównych sił Armii Czerwonej (ACz). Dowodzona przez generała–pułkownika Wasilija Wolskiego¹ zabezpieczać miała kierunek wspomagający uderzenia. Dla porównania, aż cztery z sześciu sowieckich armii pancernych wykorzystano wówczas na kierunku głównym, w wiślańsko-odrzańskiej operacji ofensywnej². 2 FB rozpoczął działania 14 stycznia, początkowo realizując plan zatwierdzony przez Stawkę Naczelnego Dowództwa ACz pod koniec listopada poprzedniego roku³. Ofensywa wojsk będących pod

¹ W przypisach podane są krótkie biogramy opisywanych postaci, w szczególności oficerów 5 Armii Pancernej Gwardii. Zapisy pochodzą z archiwalnej dokumentacji personalnej i akt jednostek bojowych, aktualnych do czasu opisywanych walk i szczegółowo badanych przez autora. Wolski Wasilij Timofiejewicz. Urodzony w 1897 r. Rosjanin. Członek partii bolszewickiej od 1918 r. W ACz od 1919 r., oficer kadrowy. W latach 1919–1921 uczestniczył w wojnie domowej w okręgu wschodniosyberyjskim. W wojnie ojczyźnianej od lipca 1941 r. Nagrodzony wcześniej Orderami: Lenina, Suworowa 2 stopnia i Czerwonego Sztandaru oraz Medalem XX lat ACz. W lutym 1945 r. otrzymał Order Suworowa 1 stopnia. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (dalej: ЦАМО), фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 259–260.

² А. Радзиевский, *Танковый удар: танковая армия в наступательной операции фронта по опыту Великой Отечественной войны*, Москва 1977, s. 75.

³ *Директива Ставки ВГК № 220274 войскам 2-го Белорусского фронта, 28.11.44*, ЦАМО, фонд 148а, опись 3763, дело 103, ss. 277–278.

komendą marszałka Konstantego Rokossowskiego⁴ poprowadzona była z wideł rzek Narwi i Wisły ku północy. W historiografii uzyskała nazwę operacji mławsko-elbląskiej. Jej cezurę początkową ustalono na 14, końcową na 26 stycznia 1945 roku⁵. Autor, korzystając z dokumentacji zgromadzonej w Centralnym Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej (CAMO) w Podolsku, a także literatury przedmiotu, analizuje zdobywanie miast siłami zgrupowania pancernego⁶.

W podsumowującym styczniowe działania raporcie 5 APancGw, złożonym z końcem marca 1945 roku, operację opisano tak, jakby cały jej przebieg był z góry zaplanowany, choć nie było to zgodne z rzeczywistością. Owszem, była ona przygotowana jako daleki manewr na zaplecze wojsk wroga, lecz nagle przekierowanie jej 20 stycznia ku północy nie było elementem pierwotnych planów, lecz reakcją głównodowodzącego ACz, Józefa Stalina, na próby wycofania części niemieckich wojsk z Prus Wschodnich. Konieczność przejścia do działań obronnych w końcowych dniach stycznia wymusiła też zakończenie operacji mławsko-elbląskiej jako manewru ofensywnego. To z kolei nie przeszkadzało, już po krótkim czasie od walk zapisać w wojskowej dokumentacji, że plany dowództwa były zgodne z wykonaniem. Według autorów przytaczanego raportu, wprowadzenie armii pancernej w wyłom zostało zrealizowane po mistrzowsku, a z punktu widzenia stawianych czołgistom zadań, ofensywa zakończyła się pełnym sukcesem⁷.

Operacja ruszająca znad Narwi miała określone rozkazami podstawowe cele i zamierzoną na około 300 km głębokość ataku. Pierwotną rolą frontu było wsparcie od północy głównego natarcia ACz, prowadzonego w kierunku Odry, z zabezpieczeniem skrzydła wojsk 1 FB, dowodzonego przez marsz. Georgija Żukowa⁸. Grupa wojsk szybkich 2 FB składała się z 5 APancGw oraz idących na jej zapleczu 2 Armii Uderzeniowej (AUd) i 48 Armii (A). Front miał uderzać z przyczółków znajdują-

⁴ Rokossowski Konstanty Konstantynowicz. Urodzony w 1896 r. Od 1918 r. W ACz od 1944 r. marszałek. W latach 1937–1940 stalinowski więzień. Po przywróceniu w szeregi armii jeden z bardziej błyskotliwych dowódców sowieckich. Kolejno dowódca kilku frontów, przed ofensywą styczniową 1945 r. przesunięty przez Stalina z głównego na wspomagający kierunek uderzenia. Po wojnie był w l. 1949–1956 ministrem obrony narodowej w Polsce, po czym wrócił do Związku Sowieckiego. A. Seaton, *Wojna totalna. Wehrmacht przeciw Armii Czerwonej 1941–1945*, tłum. P. Mikietyński, Kraków 2010, s. 803.

⁵ Działania bojowe na poziomie frontu opisane zostały w Polsce, m.in. w: K. Sobczak, *Kierunek Bałtyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa 1978; E. Kosiarz, *Wyzwolenie Polski północnej 1945*, Gdynia 1967.

⁶ Dokumenty pozyskane zostały w formie fotokopii, udostępnionych w domenie publicznej w ramach cyfrowych banków danych.

⁷ *Доклад о боевых действиях 5 зв. ТА. Период с 14.01.1945 по 01.03.1945 г.*, ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 342.

⁸ Żukow Georgij Konstantynowicz. Urodzony w 1896 r. W ACz od 1918 r., zaczynał jako dowódca szwadronu podczas wojny domowej. Kolejne awanse aż do stopnia marszałka w 1943 r. Koordynator licznych sowieckich operacji bojowych podczas wojny ojczyźnianej. Od listopada 1944 do maja 1945 r. dowódca 1 FB, zdobywca Berlina. Po wojnie, m.in. głównodowodzący wojsk lądowych i minister obrony Związku Sowieckiego. Por. A. Seaton, op. cit., s. 818.

cych się na północ i południe od Pułtusza, a po przełamaniu obrony przeciwnika w jak najkrótszym czasie dotrzeć do brzegów Zatoki Gdańskiej i odciąć część wojsk niemieckich w Prusach Wschodnich⁹. Wszystko odbywać się miało według sowieckiej odmiany wojny błyskawicznej, według której wejście sił pancernych w przełamanie obrony przeciwnika polegało na przekroczeniu strefy frontowej na odcinku rozproszonym przez oddziały ogólnowojskowe, a następnie działaniach na zapleczu wroga. Jednostki pancerne pojawiały się wówczas w terenie zwykle nieobsadzonym przez przeciwnika, uniemożliwiając mu skuteczną obronę¹⁰.

Sowiecka doktryna wejścia wojsk pancernych w przełamanie frontu i uderzenia na zaplecze wroga stanowiła też, że brygady czołgów omijać miały miasta i nie wchodzić się w boje uliczne. Mogły najwyżej blokować garnizony miejskie do czasu nadejścia jednostek piechoty i artylerii, które z kolei powinny zdobywać je klasycznymi metodami oblężniczymi. Jednak praktyka walk nie zawsze przystawała do zaleceń i miasta zdobywano siłami pancernej szpicy. Powodować to mogło zmiany w terminowym wykonaniu rozkazów oraz idące za tym sukcesy i pochwały lub porażki i kary zarządzane przez zwierzchników. Według oficjalnych podsumowań operacji, na wyjątkową uwagę zasługiwało umiejętne zdobywanie przez oddziały 5 APancGw średniej wielkości miast poprzez manewry oskrzydłujące z wykorzystaniem czołgów. Kolejnym aspektem, nie zawsze pozytywnie ocenianym, była współpraca czołgów z artylerią samobieźną, użytą jako broń pancerna. Było to spowodowane brakami w wyposażeniu w czołgi i uzupełnianiem stanów różnego typu działami samobieźnymi, a wręcz całymi ich pułkami. Znaczące też było przekazanie siłom przełamania frontu dodatkowych jednostek pancernych i zmechanizowanych jako wspomagających piechotę podczas przebijania się przez linie obrony taktycznej przeciwnika i pozostawienie ich później na ważniejszych kierunkach uderzenia. Do wsparcia poszczególnych armii użyto wówczas trzech samodzielnych korpusów – dwóch na głównym i jednego na pomocniczym kierunku uderzenia 2 FB¹¹.

Zgrupowanie pancerne wprowadzono do walki czwartego dnia ofensywy, po przejściu pierwszych linii obronnych i dotarciu armii ogólnowojskowych 20–25 km w głąb pozycji wroga. Armia gen. Wolskiego składała się wówczas z dwóch korpusów pancernych i wydzielonej brygady zmechanizowanej. Łącznie dysponowała 585 czołgami i działami samobieźnymi¹². 10 Korpus Pancerny (KPanc) do-

⁹ A. Wasilewski, *Dzieło całego życia*, tłum. Cz. Czarnogórski, Warszawa 1976, s. 556.

¹⁰ A. Радзиевский, op. cit., s. 35.

¹¹ W dyspozycji dowódcy frontu były 1 i 8 Korpus Pancerny Gwardii oraz 8 Korpus Zmechanizowany. Zostały one przydzielone 65 A na prawym skrzydle ataku oraz 2 AUd i 48 A na kierunku głównym. *Журнал боевых действий 2 БелФ за январь 1945 г.*, ЦАМО, фонд 46, опись 2394, дело 1138, ss. 136–137.

¹² П. Егоров et al., *Дорогами побед. Боевой путь 5-й гвардейской танковой армии*, Москва 1969, ss. 295–296.

wodzony był przez generała–majora Michaiła Sachno¹³. Miał w składzie 178, 183 oraz 186 Brygadę Pancerną (BrPanc), 11 Brygadę Strzelców Zmotoryzowanych (BrSZmot), 705 pułk artylerii lekkiej (pal), 287 pułk moździerzy (pmoźdz), a także 727, 1207 i 1450 pułki artylerii samobieżnej (pas), 1639 pułk artylerii przeciwlotniczej (paplot), 128 samodzielny dywizjon artylerii raketowej gwardii („katiusz”) oraz 77 batalion motocyklowy (bmoto) z 1 gwardyjskiego pułku motocyklowego (pmoto) jako pododdział zwiadowczy. 29 KPanc był pod komendą generała–majora Ksenofonta Małachowa¹⁴. W jego skład wchodziły 25, 31 i 32 BrPanc oraz 53 BrSZmot, 165 pułk artylerii lekkiej, 108 pułk artylerii przeciwpancernej (pappanc), 271 pmoźdz, a jako mobilną siłę artyleryjską miał 332 i 365 pułki ciężkiej artylerii samobieżnej (pas(c)) oraz 1223 i 1446 pas, 409 dywizjon „katiusz”, a także 75 bmoto. Dodatkowe wsparcie obu korpusów obejmowało 201 Brygadę Artylerii Lekkiej, 6 Dywizję Artylerii Przeciwlotniczej, 689 pappanc i 76 pułk artylerii raketowej gwardii. Z artylerii dysponowanej na poziomie dowództwa frontu 10 KPanc został wzmocniony 326 pas(c) i 689 pappanc, zaś 29 KPanc dodano 651 pułk haubic i 366 paplot. Samodzielna 47 BrZmech, będąca pod dowództwem pułkownika Romana Michajłowa¹⁵, dysponowała 18 pułkiem czołgów (pcz) jako siłą pancerną, a w ramach wsparcia otrzymała 376 pas(c). Każde zgrupowanie uzupełniono też batalionem saperów. W armijnej rezerwie był 14 wydzielony gwardyjski pułk czołgów ciężkich (pczc)¹⁶.

Tempo działań ofensywnych jednostek pancernych podczas operacji mławsko-elbląskiej wyniosło średnio 50 km na dobę. Armia przebyła na gąsienicach blisko 500 km, najpierw z rejonu zgrupowania do obszaru wejścia w przełamanie, a następnie prawie 300 km podczas działań bojowych. Zauważając, że zajmowane tereny pełne były jezior, błot, torfowisk, a także niewielkich rzeczek z miękkimi

¹³ Sachno Michaił Gordiejewicz. Rocznik 1905, Ukrainiec. W ACz od 1924 r. Uczestnik wojny ojczyźnianej od 1941 r. Oficer kadrowy. Dwa razy odznaczony Orderem Czerwonego Sztandaru, także Orderem Suworowa 2 stopnia. Za walki w styczniu 1945 r. Sachno został zgłoszony do przyznania tytułu Bohatera Związku Sowieckiego przez dowództwo 5 APancGw. Na poziomie dowództwa frontu propozycję zmniejszono do Orderu Kutuzowa 1 stopnia, a ostatecznie Rada Najwyższa ZSRS przyznała mu jeszcze niższy rangą Order Suworowa 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 231–232.

¹⁴ Małachow Ksenofont Michajłowicz. Urodzony w 1905 r. Rosjanin. Członek WKP(b) od 1924 r. Dwa lata wcześniej wstąpił do ACz. Do lutego 1945 r. odznaczony – dwukrotnie Orderem Czerwonej Gwiazdy, Orderem Suworowa 2 stopnia i Orderem Kutuzowa 2 stopnia. W pierwszych dniach wojny był ranny w głowę i palce lewej ręki w pancernym boju pod Marisinowką w okolicach Witebska. Po walkach ofensywnych ze stycznia 1945 r. zgłoszony do tytułu Bohatera Związku Sowieckiego, lecz otrzymał jedynie Order Lenina, przyznany rozkazem Prezydium Najwyższego Sowietu Związku Sowieckiego z 10 kwietnia 1945 roku. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 173–174.

¹⁵ Michajłow Roman Jewdokimowicz. Rocznik 1907. Narodowość – Czuwasz. W armii od 1931 r. Oficer kadrowy. Na wojnie od września 1941 r. Ciężko ranny 11 listopada 1943 r. Odznaczony orderami: Czerwonej Gwiazdy, Czerwonego Sztandaru, Wojny Ojczyźnianej 1 stopnia, Suworowa 2 stopnia. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 351–352.

¹⁶ Журнал боевых действий 5 зв. ТА с приложением копий боевых документов, Период с 01.01.1945 по 31.03.1945 г., ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 387, s. 24.

brzegami i kanałów melioracyjnych uznano, że było to tempo dość wysokie¹⁷. Raport nie zauważał jednak, że zimowa pogoda zneutralizowała trudności terenowe i czołgi radziły sobie znakomicie, a nieco gorzej szło na zaśnieżonych drogach ciężarówkom piechoty zmotoryzowanej i zaopatrzenia. Największym problemem czołgistów było zużycie pojazdów, głównie silników i zespołów przenoszenia napędu, a także niedobory części zamiennych zmuszające do rozbierania części maszyn, by resztę utrzymać w ruchu¹⁸.

Czerwonoarmiści wskazywali też na trudności militarne ostatniego etapu ofensywy, gdy niemieckie garnizony Elbląga i Malborka skutecznie powstrzymywały czołgi, wykorzystując do tego działa przeciwlotnicze i pancerfausty, a przeciwuderzenie od strony Prus Wschodnich, prowadzone na szpicy przez czołgi i artylerię szturmową, dopełniło zaskoczenia. Będące częścią sowieckich brygad pancernych bataliony strzelców zmotoryzowanych oraz funkcjonujące na poziomie korpusów pancernych brygady strzeleckie miały wówczas mocno przerzedzone stany osobowe i nie stanowiły odpowiednich sił do zdobywania, a czasem też utrzymania wcześniej zajętych miast. Wtedy przez kilka dni czołgiści z trudnością bronili się do czasu nadejścia większych sił własnej piechoty, konnicy oraz dodatkowego wsparcia pancernego. Co prawda, 27 stycznia 5 APancGw uzyskała komendę nad dywizjami 42 Korpusu Strzeleckiego z 48 A, ale nie oznaczało to wznowienia działań ofensywnych, lecz przejście jednostek zepchniętych z pozycji atakiem przeciwnika skierowanym ku zachodowi¹⁹.

Charakterystyka terenu

Niemieckie umocnienia, które z początkiem ofensywy stały przed czołgistami, ułożone były na podejściu do Prus Wschodnich w siedem linii obronnych. Charakteryzowały się zwykle kilkoma liniami tranzei, zagrodami z drutów kolczastych, rowami przeciwczołgowymi. Na wybranych odcinkach wybudowane lub adaptowane zostały wcześniej istniejące schrony bojowe. Najbardziej zagrożone rejony zostały wzmocnione pasami pól minowych, betonowymi zaporami lub zawałami z drzew. Specyfika terenu między liniami dawała Niemcom możliwość prowadzenia walk opóźniających. Leżące jeszcze przed przedwojenną granicą miasta Przasnysz i Ciechanów były przystosowane do obrony okrężnej, mając na przedpolach trzy do pięciu linii okopów oraz rowy przeciwczołgowe dokoła. Silny węzeł oporu stanowiło miasto Mława, mające zabezpieczać dostęp do południowych granic Prus Wschod-

¹⁷ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА, s. 64.

¹⁸ W czasie działań ofensywnych aż do 24 stycznia raportowano, że pogoda jest dobra, a drogi przejezdne. Od tego dnia zanotowano kilkudniowe śnieżyce. Оперативная сводка штаба 5 гв. ТА за 24.1.45, ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 344, документ 11, s. 3.

¹⁹ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА с приложением, s. 65.

nich. Mławski rejon umocniony składał się z czterech linii tranzei. Zewnętrzna była ulokowana 20 km z przodu i skierowana na południowy wschód. Od północy i zachodu okopy przygotowano 8 km od miasta. Zostały tu też wykopane dwa rowy przeciwczołgowe o szerokości 3,5 oraz głębokości 2,5 m²⁰. Kiedy z rubieży Nidzica – Działdowo uderzenie przekierowano 20 stycznia na północ, ku Elblągowi²¹, pozycje obronne na tym kierunku przygotowane były w trzech kolejnych liniach. Ostatnia z nich biegła dawnym pograniczem Prus Wschodnich, od Pizsa, przez Różan – Kętrzyn – Olsztynek – Ostródę – Miłomłyn, do Malborka²².

Niemcy utworzyli dużą liczbę punktów oporu na skrzyżowaniach komunikacyjnych oraz ufortyfikowali miasta będące węzłami dróg i linii kolejowych. Zazwyczaj ustawili na podejściach do miast linie zasieków, wykopali dwie–cztery tranzeje i rowy przeciwczołgowe, a także pobudowali przegrody przy drogach i przesmykach między jeziorami, by zmniejszyć manewrowość atakujących. Na skraju i w centrach miast część murowanych obiektów została przystosowana do obrony, z wyznaczonymi strzelnicami dla broni automatycznej, karabinów maszynowych i artylerii mniejszych kalibrów, czasem także barykadami na ulicach i rowami łącznikowymi²³. Na trasie styczniowych działań 5 APancGw za ważne punkty oporu uznano miejscowości: Przasnysz, Ciechanów, Grudusk, Napierki, Nidzica, Działdowo, Dąbrówno, Lubawa, Ostróda, Hława, Stębark, Miłomłyn, Zalewo, Morąg, Pasłęk, Młynary, Tolkmicko i Elbląg. Nie we wszystkich tych miejscach były ulokowane niemieckie garnizony, nie każde z nich miało też status miejski. Niektóre posiadały jedynie znaczenie komunikacyjne, jak Grudusk, lub propagandowe, choćby Stębark – znany z wcześniejszych bitew pod Grunwaldem w 1410 i Tannenbergiem w 1914 roku – który zdobywano w asyście korespondentów wojennych. W dokumentacji wojskowej wszystkie te miejscowości przedstawione zostały jako miasta²⁴.

Większe miejscowości były dla czerwonoarmistów ważne z powodu konieczności przerywania mobilności wojsk niemieckich i odcinania ich od zaopatrzenia. Nie bez znaczenia było to w obliczu silnych niedoborów paliwa w Wehrmachcie i masowego używania kolei do transportu pojazdów, przede wszystkim broni pancерnej. Także kierunki uderzenia i rubieże wskazywane do zdobycia przez czerwonoarmistów określane były nazwami miast, nie tylko jako punktów łatwych do lokalizowania na mapach, ale też ośrodków, w których można było przejąć zapasy

²⁰ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, ss. 12–13.

²¹ Директива Ставки ВГК № 11011 командующему войсками 2-го Белорусского фронта о развитии наступления с целью выхода на Вислу, 21 января 1945 г., в: Русский архив: Великая Отечественная. Ставка ВГК: Документы и материалы. 1944–1945, т. 16, ред. В. Золотарев, Москва 1996, ss. 198–199.

²² Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 14.

²³ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА, s. 12.

²⁴ Ibidem.

niemieckiej żywności i paliw, zdobyć trofea, ulokować lazarety dla rannych. Tak było już od pierwszego zadania. Dowodzący 2 FB, rozkazem nr 1055/Sz z dnia 17 stycznia, godziny 0.30, wskazał miasta jako punkty kierunkowe i docelowe: „5 APancGw 17 stycznia 1945 roku o godz. 12.00 na odcinku Maków – Karniewo wejdzie w przełamanie na ogólnym kierunku Grudusk, Mława, Lidzbark. Bliższe zadanie armii – do rana 18 stycznia wyjść na linię Mławy, a do rana 19 stycznia zająć Nidzicę i Działdowo”²⁵.

Mława, Działdowo i Nidzica

Pierwszej doby ataku oddziały pancerne dotarły ponad 20 km w głąb pasa obrony. Jeszcze większe odległości miały pokonywać w kolejnych kilku dniach. Zadania, jakie postawiono obu korpusom pancernym, były wymagające, bo w dwie doby miały znaleźć się 80 km dalej. 10 KPanc powinien zdobyć Nidzicę, a 29 KPanc Działdowo²⁶. Mława, centralne miasto rejonu umocnionego, ze względu na spodziewany opór miała zostać ominięta przez jednostki gen. Wolskiego. Do ostatecznego jej zdobycia i wypchnięcia wojsk niemieckich z rejonu potrzebna była pomoc oddziałów strzeleckich z dowodzonej przez generała-lejtnanta Nikołaja Gusiewa²⁷ 48 A, idącej na prawej flance zaplecza czołgistów. Po lewej stronie podobną rolę pełniły dywizje 2 AUd, będącej pod dowództwem generała-pułkownika Iwana Fiedunińskiego²⁸.

Oczekująca na wsparcie część oddziałów pancernych zrównała się wówczas z armiami ogólnowojskowymi opóźniając tempo ataku, co spowodowało niezadowolenie dowództwa frontu z marsz. Rokossowskim na czele. Do kompletu nieszczęść czołgistów, Niemcom udało się bezpiecznie wycofać swe wojska z Mławy niezablokowaną szosą w kierunku na Nidzicę. Sowieckie oddziały weszły do opuszczonego miasta w nocy z 18 na 19 stycznia. Doświadczenie z pozostawieniem garnizonu Mławy bez szybkiego zajęcia miasta i pozwolenie jednostkom Wehrmachtu na zorganizowany odwrót spowodowało, że przy kolejnych większych miejscowościach podejmowano próby zajmowania miast nawet słabymi jednostkami piechoty.

²⁵ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 15.

²⁶ А. Радзиевский, op. cit., s. 33.

²⁷ Gusiew Nikołaj Iwanowicz. Urodzony w 1897 r. Rosjanin. Członek partii bolszewickiej od 1919 r. Od 1918 r. w ACz na licznych stanowiskach, uczestnik wojny domowej, likwidacji grup białogwardystów Kołczaka i powstań antykomunistycznych. Licznie nagradzany orderami: Suworowa 1 stopnia, dwukrotnie Czerwonego Sztandaru, Czerwonej Gwiazdy, Odznaką Znak Honoru i Medalem XX lat ACz. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 265–266.

²⁸ Fieduniński Iwan Iwanowicz. Urodzony w 1900 r. W 1944 r. otrzymał stopień generała-pułkownika. W ACz od 1919 r. W latach 1938–1939 uczestniczył w walkach z Japończykami. Podczas wojny ojczyźnianej kolejno dowódca kilku armii i zastępca dowódcy kilku frontów. Od listopada 1943 do maja 1945 r, a także przez kilka powojennych lat dowódca 2 AUd. Por. A. Seaton, op. cit., s. 775.

Mimo jawnych kłopotów, czołgiści chwalili się tą akcją. Podali, że obeszlili Mławę i do godz. 22.00 zakończyli manewr jej okrążenia, zajmując pobliski węzeł kolejowy i drogowy, jakim było Działdowo. Wycofanie Niemców z Mławy zostało zawinione przez 10 KPanc, jednak nie zauważając błędu popełnionego na północnym zachodzie, działania korpusu raportowano jako sukces odcięcia przeciwnikowi dróg komunikacji idących na wschód, północny wschód i północ²⁹.

29 KPanc obszedł wówczas mławski węzeł obronny od południa i południowego zachodu. 31 BrPanc odrzucała oddziały zagradzające przeciwnika, do południa osiągając wieś Dąbek, a następnie Kosiny Stare. Tam starła się z grupą 10 czołgów niemieckich. Dlatego 32 BrPanc, działająca do tej pory w drugim rzucie, dostała od dowódcy korpusu zadanie wyjścia na przód zgrupowania i, bez wdawania się w walki, dotarcia na zachód od Działdowa. Brygada z marszu sforsowała rzekę Działdówkę 2 km na południowy zachód od miasta. Przełamując rubież zajętą przez słabe siły obronne Niemców, do godz. 16.00 oddziałem przednim osiągnęła zachodni skraj Działdowa, gdzie została powstrzymana ogniem wroga. Dowódca brygady podjął wówczas decyzję, by odciągnąć uwagę przeciwnika akcją oddziału przedniego, a główną częścią sił obejść miasto od zachodu i północnego zachodu. Wykonując manewr, po południu 32 BrPanc zajęła rejon Burkat, Skurpie i Pierławki, przecinając tam trasy komunikacyjne³⁰.

Także dowódca 31 BrPanc, po odrzuceniu niemieckiego kontrataku, ruszył na Działdowo. Niemcy wycofywali się pośpiesznie i nie zdołali wysadzić mostów na rzece. Brygada, przechodząc je w kontakcie z przeciwnikiem, wtargnęła na południowo-wschodni skraj miasta. Manewrem obejścia od wschodu wyszła na przedmieścia i przecięła drogę do Nidzicy. Do godz. 20.00 obie brygady pancerne rozbiły oddziały niemieckie z miasta i stacji kolejowej, po czym całkowicie opanowały je, wraz z dochodzącą 53 BrSZmot i częścią sił 25 BrPanc. Wcześniej, brygady idące prawą marszrutą korpusu, w okolicach Wiśniewa i Podkrajewa dwukrotnie były zaatakowane przez Niemców od strony Mławy, siłami 1–2 batalionów piechoty, 7–10 czołgów i dział samobieżnych. Oddział przedni 25 BrPanc przerwał jednak słabo broniony odcinek na wewnętrznym obwodzie rejonu umocnionego i do godz. 10.00 wyszedł w rejon Iłowa, przecinając linię kolejową z Działdowa do Mławy. Dzięki temu, wieczorem oddziały dotarły do południowo-wschodniego przedmieścia i po wspólnym z brygadami lewej flanki wtargnięciu do miasta, do rana wyszły 1,5 km na północ od Działdowa³¹.

²⁹ Журнал боевых действий 5 гв. ТА. Период с 11.07.1943 по 01.04.1945 г., ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 398, ss. 25–26.

³⁰ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 26.

³¹ Журнал боевых действий 29 тк за период 30.09.1944–09.05.1945, ЦАМО, фонд 3420, опись 1, дело 25, ss. 55–57.

29 KPanc zdobył w Działdowie znaczne trofea. Wyliczono je skrupulatnie: 4 składy kolejowe, 14 parowozów, 8 czołgów na platformach kolejowych, a w mieście około 150 samochodów, 20 dział różnych kalibrów, dwa magazyny z paliwem i sprzętem wojskowym. Ostatecznie, na odcinku linii kolejowej między Mławą a Działdowem zostało odciętych i przechwyconych 20 pociągów, wśród nich dwa z pojazdami, 34 parowozy, 8 drezyn i 13 magazynów z oporzędzeniem wojennym³².

Według danych uzyskanych przez sowieckie rozpoznanie w skład mławskiego węzła obronnego i garnizonu Działdowa wchodziły: resztki 299 i 7 Dywizji Piechoty (DP), 30 pułku 18 Dywizji Grenadierów Pancernych (DGrPanc), mławskie centrum szkoleniowe artylerii samobieżnej i przeciwpancernej, pułk szturmowy 2A, jednostki 12 Dywizji Przeciwlotniczej, 507 batalion czołgów ciężkich, 511 batalion saperski, 13 batalion karny, 353 i 583 bataliony transportowe, 713 i 201 bataliony Landwehry. Wskutek działań 5 APancGw rejon został zablokowany, a wewnętrzny obwód jego umocnień przerwany w wielu punktach. Wszystkie ważne drogi z Mławy zostały przecięte, zaś Działdowo – leżące 18 km na północny zachód – zostało zajęte po uderzeniu czołgów. Do wieczora podeszły do Mławy oddziały piechoty z 48 A, współdziałające z jednostkami pancernymi, które okrążyły miasto. W nocy i rankiem 19 stycznia Mława i rejon umocniony zostały oczyszczone z grup przeciwnika³³.

Według sztabowców 5 APancGw zajęcie rejonu w wyznaczonym czasie należało uznać za jedno z bardziej znaczących i pouczających przykładów właściwego użycia sił pancernych oraz współdziałania czołgów i jednostek strzeleckich w zdobywaniu silnie umocnionych węzłów obrony. Podstawową rolę czołgów było tu okrążenie węzła obronnego lub punktu oporu, rozczłonkowanie jego sił i uwagi na wiele kierunków, a przez to czasowe osłabienie oraz zdemoralizowanie załogi. Zadaniem piechoty – przy wsparciu artylerią, a jeśli trzeba, to i czołgami – było uderzenie w najsłabszy punkt, przełamanie go i zajęcie węzła oporu, połączone z likwidacją garnizonu przeciwnika. Zdaniem raportujących, tak właśnie postąpiono³⁴. Próżno jednak szukać tej chwały w podsumowaniach walk sowieckich jednostek pancernych w II wojnie światowej, gdzie walki o węzeł mławski nie zajmują więcej, niż kilka zdań³⁵.

Kontynuując atak nocą na 20 stycznia, współdziałające z sobą 10 KPanc i 47 BrZmech wyszły na przedpola Nidzicy. Miasto, znajdujące się w strefie piątej linii umocnień, było silnym węzłem oporu. Bezpośrednio przed nim przechodziły trzy linie tranzei, uzupełnione o schrony ziemne i betonowe, zasieki z drutu kolczaste-

³² Ibidem, s. 57.

³³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 27.

³⁴ Ibidem, s. 28.

³⁵ В. Дайнес, Танковые войска СССР „Кавалерия” Второй Мировой, Москва 2015, s. 185.

go i rów przeciwczołgowy. Dowódca 10 KPanc nakazał 183 BrPanc obejść miasto od wschodu i przeciąć drogi na północy. 186 BrPanc miała blokować od zachodu, a 178 BrPanc od północnego zachodu. 11 BrSZmot frontalnym atakiem od wschodu, we współdziałaniu z 47 BrZmech, wykurzyć miała Niemców z miasta i dotrzeć 2 km na północ i północny zachód od Nidzicy. Po kwadransie ostrzału ze wszystkich posiadanych dział oddziały korpusu o godz. 9.00 przystąpiły do ataku. W godzinę zamknięty został pierścień okrążenia i przejęto wszystkie drogi wylotowe z miasta. 47 BrZmech wtargnęła na wschodni skraj, 11 BrSZmot szturmowała Nidzicę od południa. Do godz. 11.00 w mieście nie było wojsk niemieckich. Według dokumentacji zwycięzców w walkach o miasto zlikwidowano ponad 500 żołnierzy wroga, a 300 dalszych wzięto do niewoli, ale dane te są jednak trudne do weryfikacji. Podano też informacje o zniszczeniu 12 dział, przejęciu około 300 aut oraz magazynów z wyposażeniem wojskowym³⁶.

Zdobycie Działdowa i Nidzicy oznaczało, że postawione 5 APancGw przez dowództwo frontu zadanie bliższe zostało wypełnione. Rejon Działdowa został zajęty przed czasem, czyli do godz. 20.00 dnia poprzedniego, zamiast rankiem 20 stycznia 1945 roku. Natomiast zajęcie Nidzicy, gdzie przeciwnik wykorzystywał silnie umocniony rejon pograniczny i wykazał opór znaczącymi siłami, w tym oddziałami 18 DGrPanc i DGrPanc „Grossdeutschland”, potrwało do godz. 11.00. Raportujący pozwalał sobie stwierdzić, że zadanie zostało wypełnione na czas i z dobrymi rezultatami³⁷.

Stębark, Ostróda i Iława

Dowodzący 2 FB wydał wieczorem 19 stycznia dyrektywę nr 1307/sz, w której postawił 5 APancGw nowe zadania: „Od rana 20 stycznia 1945 roku, z rubieży Nidzica – Działdowo kontynuować uderzenie w kierunku na Dąbrówno, Ostródę. Bliższe zadanie – 21 stycznia 1945 roku zająć miasta: Ostróda, Iława, Lipowo, z dalszymi działaniami armii na kierunkach Miłomłyn, Elbląg”. Po otrzymaniu zadań ze sztabu frontu dowódca armii niezwłocznie przygotował rozkazy dla podkomendnych i nad ranem wydał dyrektywę 004/ON. 10 KPanc miał 20 stycznia współdziałać z częścią sił 47 BrZmech w zdobyciu Nidzicy i dalej kierować się na Ostródę, by zająć ją 21 stycznia. 29 KPanc pierwszego dnia opanować miał Dąbrówno i Lipowo, a drugiego Iławę. 47 BrZmech z 376 pas(c) miały stanowić rezerwę armijną³⁸.

Po zajęciu Nidzicy 10 KPanc od godz. 15.00 kontynuował ofensywę. Zmieniono kolejność poruszania się wojsk, luzując wyczerpane oddziały przednie, które

³⁶ Журнал боевых действий 10 тк. Период с 07.07.1943 по 09.05.1945 г., ЦАМО, фонд 3410, опись 1, дело 27, с. 138.

³⁷ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА, с. 29.

³⁸ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, с. 32.

zostały zmienione przez brygady mniej dotąd zaangażowane w walkę. 183 i 178 BrPanc do godz. 6.00 dotarły do podejść ku Stębarkowi (Tannenbergowi), znanemu ze zwycięskiej bitwy Słowian z Krzyżakami pod Grunwaldem w 1410 roku oraz porażki armii carskiej z I wojny światowej³⁹. Stębark był niewielką wsią, którą dla celów propagandowych nazywano miastem i przypisano mu poważne siły obronne. Gen. Sachno nakazał podciągnąć artylerię korpuśną, a w jej składzie dywizjon rakietowy. Wykorzystując poranną mgłę i nagły ostrzał ze wszystkich luf, uderzono na miejscowość tuż przed świtem. Frontowi korespondenci ACz zrobili wówczas zdjęcia strzelających czołgów oraz „katusz” i przygotowali sugestywny opis zwycięstwa⁴⁰. Także w dzienniku działań bojowych armii pancerniej patetycznie zapisano, że: „Umiejętnie zorganizowany i dowodzony bój o zdobycie rejonu Tannenberga, ze zniszczeniem jego silnego garnizonu w czasie krótszym niż trzy godziny, to nie tylko jedna z szybszych walk Armii Czerwonej, lecz i silny moralno-polityczny atak na prestiż całej niemieckiej armii, której niezwykłość i siła były wywyższone w celach propagandowych i nadal stawiane przez Niemców na piedestale, nawet w 30 lat po ich tannenberskim zwycięstwie nad 2 armią Samsonowa we wrześniu 1914 roku”⁴¹. Problem w tym, że zdobywanego Stębarka nie broniły żadne siły niemieckie.

Ostróda była natomiast ważnym węzłem szos i linii kolejowych. Rejon podmiejski charakteryzował się wąskimi jeziorami, tworzącymi niewielkie przesmyki, nieprzyjazne do działania siłami pancernymi. Umocnienia na przedpolu składały się z trzech linii tranzei oraz rowu przeciwczołgowego szerokości 3,5 oraz głębokości 2,5 m, który przecinał przesmyki między jeziorami i na flankach opierał o ich wody. Część murowanych obiektów w mieście przystosowano do obrony. Według sowieckiego rozpoznania, w okolicy broniły się resztki mławskiego ośrodka szkoleniowego artylerii samobieżnej i przeciwpancernej w liczbie 15 czołgów i dział pancernych, oddział 6 pułku fortecznego, garnizon miejski w liczbie ok. 600 żołnierzy oraz bataliony karabinów maszynowych „Wisła” i „Pregoła”, 68 batalion karabinów maszynowych, 75 batalion forteczny, batalion piechoty morskiej „Gneisenau”, 1 i 53 bataliony zapasowe oraz 37 zapasowy pułk artylerii z wyposażeniem. Tu też postanowiono wykorzystać doświadczenia i zdobyć Ostródę nocnym szturmem wykorzystując podciągnięcie całej artylerii oraz blokadę podmiejskich dróg. 183 BrPanc miała iść od wschodu po północny skraj i nie dopuścić do wycofania się przeciwnika w kierunkach północno-wschodnim i północnym. 178 BrPanc po obejściu od zachodu miała zająć przesmyk między jeziorami na północ od

³⁹ Журнал боевых действий 10 тк, ss. 140–141.

⁴⁰ W Polsce opublikowane po wojnie jako: M. Bragin, *Zwycięskie czołgi*, tłum. J. Koral, Warszawa 1950, ss. 45–48.

⁴¹ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 32.

Morlin i uszczelnić drogi idące ku zachodowi. 11 BrSZmot i 186 BrPanc oraz 376 pas(c) nocnym atakiem z południa i południowego wschodu miały zdobyć miasto. 21 stycznia o godz. 21.00 oddziały przystąpiły do szturmowania po wcześniejszym ostrzale artyleryjskim. 183 BrPanc w dwie godziny przełamała umocnienia na swoim odcinku i wychodząc na północny skraj miasta wdarła się w strefę zabudowań. W walkach ulicznych szczególnie zasłużyła się jedna z czołgowych załóg – dwóch ocalałych podoficerów odznaczono orderami i zaszczytnymi tytułami bohaterów. 11 BrSZmot z dodanymi jej oddziałami wtargnęła na ulice od południa. 22 stycznia do godz. 2.00 opór wroga został złamany i oddziały korpusu całkowicie zajęły Ostródę. Sowieci raportowali, że w nocnym boju zlikwidowali 600 żołnierzy wroga, zniszczyli 19 dział holowanych, siedem samobieżnych i ok. 150 samochodów. Wzięli do niewoli 400 jeńców, przejęli około 1000 samochodów oraz magazyny z różnego rodzaju produktami, sprzętem i oporządzeniem wojennym. Wyzwolono też licznych rosyjskich jeńców wojennych oraz ludność cywilną będącą w Niemczech na robotach przymusowych⁴².

W tym czasie gen. Małachow postanowił, że głównymi siłami obejdzie od zachodu Dąbrówno, położone w wąskim przesmyku między jeziorami. Oddziały nadal szły dwiema kolumnami ze zmianami wynikającymi z luzowania brygad czołowych. Prawą trasą na przodzie szła 31 BrPanc, która do końca dnia miała zdobyć Lipowo i w dalszej kolejności kierować ku Iławie. 25 BrPanc miała podążać za nią w drugim eszelonie, jeszcze 20 stycznia zdobyć rejon 5 km na wschód od Iławy i być gotową do uderzenia na miasto. W lewej marszrucie na czele poruszała się 32 BrPanc z zadaniem zajęcia do wieczora Lubawy, a kolejnego dnia Iławy. Idąca za nią 53 BrSZmot miała wspierać działania poprzedniczki⁴³.

Oddziały 29 KPanc wyszły 20 stycznia na umocnienia linii obronnej przeciwnika między jeziorami Dąbrowa Wielka, Rumian i Wer. Były one bronione słabymi siłami niemieckimi, więc czołgi przerwały je uderzeniem z marszu i do godz. 14.00 podeszły do rowu przeciwpancernego o szerokości 5–6 m i głębokości 3 m, który ciągnął się od Dąbrówna w kierunku na Nowe Miasto Lubawskie. Rubież broniona była znacznymi siłami piechoty, wspartymi czołgami i artylerią. W ciężkich walkach, o godz. 20.00 oddziały korpusu złamały opór i wykonały przejścia przez rów. Rankiem korpus podtrzymywał natarcie i do 8.00 wyszedł 31 BrPanc na Glaznoty, a 32 BrPanc dotarła do pierwszej transzei umocnień pod Lubawą. W tym czasie do miasta od południa podeszły nieoczekiwanie oddziały 8 KPancGw, działającego dotąd w rejonie Lidzbarka Welskiego. Ich zadania nie były znane czołgistom, lecz po porozumieniu oddziały obu korpusów zajęły Lubawę przed południem. Do-

⁴² Журнал боевых действий 10 тк, ss. 141–142.

⁴³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 38.

wódca 29 KPanc, mając doniesienia zwiadu, że podejścia do Iławy od południowego wschodu są zajęte trudnym do przejścia masywem leśnym i umocnieniami wroga, postanowił poprowadzić brygady lewej kolumny przez Szymbark, odcinając wrogowi drogi odwrotu. Jednostki miały zdobyć miasto skoordynowanym atakiem od zachodu i północnego zachodu. Zwyczajowe już przerwanie podmiejskich tras komunikacyjnych nastąpiło do godz. 17.30⁴⁴.

Rejon Iławy też charakteryzował się dużą liczbą jezior, a miasto położone było przy brzegu jednego z większych akwenów. Na południe, zachód i północ od miejscowości rozciągały się też masywy leśne. Umocnienia miasta składały się z dwóch transzei i położonego między nimi rowu przeciwpancernego szerokości 3,5 m oraz głębokości 2,5 m. Na wszystkich drogach idących do miasta przygotowano umocnienia przeciwpancerne o wysokości 2–2,5 m, zasypane wewnątrz kamieniami i ziemią. Część murowanych budynków została przygotowana do prowadzenia obrony. Otoczony przez oddziały 29 KPanc garnizon Iławy składał się z resztek oddziałów 18 DGrPanc, 299 i 7 DP, 507 batalionu czołgów ciężkich, 1224 batalionu fortecznego oraz garnizonu miejskiego w liczbie 800 osób. Do tego dochodziły bataliony Volksturm – niemieckiego pospolitego ruszenia⁴⁵. obrońcy stawili silny opór na podejściach do miasta i przez noc podjęli cztery kontrataki, próbując przebić się w kierunku zachodnim. Rano oddziały 29 KPanc rozpoczęły kolejne uderzenie na miasto: 32 BrPanc i 53 BrSZmot poprowadziły główny atak z zachodu i północnego zachodu, 25 BrPanc od wschodu i południowego wschodu, 31 BrPanc częścią sił wspomagała uderzenie od północnego wschodu. obrońcom przyszło prowadzić walkę w niesprzyjających warunkach, będąc odciętymi od zaplecza i pod silnym, krzyżowym ogniem, zastosowanym przez schodzące się centrycznie oddziały 29 KPanc. O godz. 13.00 atak 32 BrPanc i 53 BrSZmot złamał opór na podejściach do miasta i brygady te wdarły się głównymi siłami na północne i zachodnie przedmieścia. Po dwugodzinnej walce Niemcy zostali rozbici i o godzinie 15.00 oddziały sowieckie całkowicie zawładnęły Iławą. Zwycięzcy obliczali straty wroga na 1500 zabitych żołnierzy. Do niewoli wzięto ponoć 300 ludzi. Jak zwykle, przechwycono spore trofea w sprzęcie i wojennym wyposażeniu⁴⁶. Wypada dodać, że znów pomogła czołgistom piechota w postaci 46 i 272 DS z 2 AUd, które już rankiem 22 stycznia dotarły pod miasto⁴⁷.

W armijnym dzienniku działań bojowych próbowano po raz kolejny nie wskazywać wprost trudności, na jakie natrafiono. W pierwszym zdaniu dowództwo

⁴⁴ Журнал боевых действий 29 тк, s. 65, 68.

⁴⁵ И. Кулан, *История и боевой путь 29-го Знаменского ордена Ленина Краснознамённого ордена Суворова II степени танкового корпуса*, Минск 2010, s. 84.

⁴⁶ Журнал боевых действий 5 зв. ТА с приложением, ss. 38–39.

⁴⁷ B. Dolata., T. Jurga, *Walki zbrojne na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa 1977, ss. 167–168.

raportowało, że zadanie zajęcia Iławy, Ostródy i Lipowa armia pancerna wypełniła 21 stycznia w nakazanym czasie. Dalej jednak dodawano, że miasta przekształcone były w silne punkty oporu i do godz. 21.00 dokonano jedynie ich okrążenia, a oba ośrodki zostały zdobyte później, niż nakazywały rozkazy. Ostróda 22 stycznia do godz. 2.00 w nocy, a Iława tego samego dnia do godz. 15.00⁴⁸.

Morağ, Zalewo i Małdyty

Dowodzący 2 FB dyrektywą nr 1472/sz z 22 stycznia 1945 roku o godz. 3.35 wydał 5 APancGw kolejny rozkaz: „Po zajęciu rejonu Ostródy i Iławy kontynuować ofensywę w kierunku północnym. Zadania: w ciągu 22 stycznia 1945 roku zająć rubież Morağ – Zalewo, a do rana 24 stycznia 1945 roku opanować rejon Elbląg – Pasłek – Młynary i przejąć drogi odejścia Niemców na zachód”. Rozkaz dowódcy armii z godz. 7.00 nakazał 10 KPanc do końca dnia zdobyć Morağ, 29 KPanc – Zalewo, 47 BrZmech – Leśnicę pod Małdytami⁴⁹.

10 KPanc dokonał zmian w ruchu wojsk. 11 BrSZmot z 727 pas i 287 pmoźdz przeszły do przodu z zadaniem zajęcia Morağa do godz. 18. 178 BrPanc miała w tym czasie zająć Szymanowo, 183 BrPanc – Plebanią Wólkę, a 186 BrPanc – wioskę Raj, przecinając drogi wylotowe z Morağa. Oddziały korpusu podeszły do pasa obronnego miasta, składającego się z kilku dookólnych transzei o pełnym profilu. Główne drogi były zaminowane. Także tu strychy domów przystosowano do prowadzenia ognia. Na przedmieściach Niemcy stawili silny opór i wiele razy przechodzili do kontrataków. Ciężkie walki toczyły się przez cały wieczór i noc na 23 stycznia. Do godz. 6.00 rano 183 BrPanc obeszła miasto od wschodu, 178 BrPanc w tym czasie stanęła po stronie zachodniej. 11 BrSZmot i 186 BrPanc wdarły się na południowy skraj Morağa, po czym do godz. 11.00 oczyściły go z wojsk niemieckich⁵⁰.

Kiedy zdobycie Iławy było już bliskie, dowódca 29 KPanc, nakazał 31 BrPanc marsz na północ i zajęcie do końca dnia Zalewa. O godz. 13.30, zostawiając pod miastem niewielką grupę osłonową, brygada ruszyła w drogę, lecz w połowie trasy napotkała grupę ok. 50 samochodów niemieckich spieszących na pomoc garnizonowi Iławy. Czołgi z marszu zaatakowały i zniszczyły tę kolumnę ogniem dział, broni maszynowej i gąsienicami. Pod Majdanami Wielkimi brygada przekroczyła linie umocnień zajmowane na tym odcinku przez słabe siły Volkssturmu i o godz. 19.00 podeszła od północnego wschodu do skraju Zalewa. Wdarła się do miasta i zajęła węzeł drogowy, przechwytyjąc przy tym ponad 40 samochodów. O godz. 16.00, po zdobyciu Iławy ruszyła w kierunku Zalewa także 25 BrPanc, półtorej godziny później skierowały się tam 32 BrPanc i 53 BrSZmot. Niewielkie opóźnienie

⁴⁸ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением, s. 41.

⁴⁹ Ibidem, s. 42.

⁵⁰ Журнал боевых действий 10 тк, s. 142.

tłumaczono tym, że bezpośrednio po walkach brygady uzupełniały amunicję i paliwo⁵¹.

47 BrZmech wyruszyła z zajmowanego rejonu po południu. O godz. 19.00, po krótkim boju ze słabymi oddziałami niemieckiej piechoty, zdobyła Miłomłyn. Brygada zostawiła tam jeden z batalionów, a pozostałe oddziały załadowano na ciężarówki i rozpoczęto pościg za nieprzyjacielem cofającym się w kierunku Małdyt⁵². Jeszcze przed północą grupa zwiadowcza armii oraz pododdziały 1 pmoto wjechały na południowy skraj Leśnicy i rozpoczęły walki. 18 pcz i 3 batalion strzelców zmotoryzowanych zaatakowały od zachodu i z marszu zdobyły obiekty stacji kolejowej Małdyty. Przeciwnik – batalion z pułku szturmowego 2 A oraz bataliony zapasowy i budowlany – poszedł w rozsypkę. Po pojawieniu się w środku nocy sowieckich czołgów i piechoty zmotoryzowanej, Niemcy częścią sił wycofali się do lasu na wschód od Leśnicy, a kolejną odeszli drogą na Sambród. Do północy Małdyty były opanowane. Do niewoli trafiło 125 żołnierzy wroga, a zwycięzcy zajęli pozycje do obrony okrężnej. Podsumowując, postawione armii na 22 stycznia zadania zostały wypełnione w nakazanym czasie⁵³.

Pasłęk, Młynary, Elbląg i Tolkmicko

23 stycznia o godz. 01.55 dowodzący armią postawił zadania na kolejną dobę. 10 KPanc otrzymał rozkaz nr 375/sz – po zajęciu Morąga błyskawicznym atakiem do wieczora zdobyć miast Młynary. 29 KPanc, rozkazem nr 374/sz, nakazano silnym uderzeniem z rejonu Zalewa w kierunku na Elbląg, do północy przeciąć wszystkie drogi komunikacji w rejonie miasta i wyjść oddziałem przednim na wybrzeże Zalewu Wiślanego. 47 BrZmech otrzymała rozkaz nr 373/sz – po zajęciu Leśnicy (Małdyt), bez zatrzymywania się, błyskawicznym atakiem zając do godz. 19.00 Pasłęk i skierować oddział przedni na linię kolejową biegnącą na północ od miasta. Rozkazy zobowiązywały dowódców do zorganizowania obrony na wskazanych pozycjach i powstrzymania wojsk niemieckich usiłujących wycofać się z Prus Wschodnich na zachód⁵⁴.

10 KPanc ruszył o godz. 12.00, w dotychczasowej kolejności jednostek. Oddział przedni korpusu jeszcze tego dnia wieczorem, a główne siły rankiem 24 stycznia dotarły do Młynar i do godz. 13.00 opanowały węzeł sześciu szos. Przed wieczorem zorganizowano w okolicach Młynar obronę wobec przewidywanego ataku, a grupa zwiadowcza kontynuowała rozpoznanie w kierunku portowego Tolkmicka⁵⁵.

⁵¹ Журнал боевых действий 29 тк, s. 72.

⁵² Журнал боевых действий штаба 47 мехбр..., s. 45.

⁵³ Журнал боевых действий 5 гв. ТА с приложением..., s. 44.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Журнал боевых действий 10 тк..., s. 143.

47 BrZmech do wypełnienia zadań przystąpiła o godz. 10.00 i w południe dotarła do leżących 2 km na południe od Pasłęka umocnień składających się z dwóch linii transzei. Przedsięwzięta przez grupę zwiadowczą brygady próba wdarcia się z marszu na ulice nie zakończyła się powodzeniem. Według sowieckich danych, w Pasłęku broniło się ok. trzech batalionów piechoty, wspartych dywizjonem artylerii oraz dziesięcioma czołgami i działami samobieżnymi, ale dane te są znacznie zawyżone, bo według wspomnień mieszkańców, z miasta zabrano nawet miejscowy batalion volkssturmistów⁵⁶. Raport sowiecki donosi jednak, że dowódca 47 BrZmech postanowił podciągnąć dostępne mu siły i po piętnastominutowym ostrzale z 90 dział wszystkich kalibrów – włączając czołgi i działa samobieżne – szturmem zdobyć miasto. O godz. 13.00 ruszono do ataku. Zdecydowanym skutkiem, tuż za czołgami, piechota zmotoryzowana wdarła się od południa do miasta, częścią sił okrążając je też od wschodu i zachodu. Czołgi wjechały na plac w centrum miasta i strzelały w dół odchodzących od niego ulic, w kierunkach północnym i północno-zachodnim, z zamiarem niedania przeciwnikowi możliwości przejścia do kontrataku. Wyjątkowo silny opór wykazać mieli Niemcy w północnej części miasta, gdzie zalegli w murowanych budynkach i dopiero z pomocą ognia dział czołgowych wróg został stamtąd wyrzucony. Grupa niemieckich czołgów i dział samobieżnych, które do czasu szturmowania znajdowały się w pobliskim lasku, na północ od zabudowań, nie wzięła udziału w walkach ulicznych, a ich próba wsparcia garnizonu spoza miejskich osiedli okazała się bezużyteczną. Do godz. 18.00 resztki obrońców zaczęły odwrót w kierunku Młynar. Do godz. 20.00 żołnierze 47 BrZmech zajęli pozycje obronne pod miastem, skierowane w niemal wszystkich kierunkach. Wystawiono też ochronę na linii kolejowej położonej 5 km na północ. W walkach o Pasłęk Niemcy stracić mieli 300 zabitych i 200 wziętych do niewoli, ale tu znów trudno dać wiarę raportom, niemającym potwierdzenia w danych drugiej strony walk⁵⁷.

Oddziały 29 KPanc ruszyły o godz. 11.30, w dotychczasowym porządku bojowym. Prawą trasą na przodzie szła 31 BrPanc z zadaniem zajęcia do końca dnia dworów, leżących 4 km na północny wschód od miasta. W drugim eszelonie była 25 BrPanc jako rezerwa dowódcy korpusu, z zadaniem wyjścia w rejon Stagniewa. W lewej marszrucie w pierwszym rzucie była 32 BrPanc, której rozkazano do końca dnia, we współdziałaniu z idącą za nią 53 BrSZmot, zdobyć Elbląg i wyjść do zachodnich brzegów rzeki Fiszewki.

31 BrPanc nie napotykała na wskazanej trasie oporu przeciwnika, poza niewielkimi grupami rozbijanymi przez oddział przedni. O godz. 14.00 wyszła na zachodni skraj Pasłęka i razem z 47 BrZmech wzięła udział w zajęciu miasta.

⁵⁶ R. Helwig, *Pr. Hollands schwerste Tage*, Elbinger Nachrichten, Februar 1980, s. 18.

⁵⁷ *Журнал боевых действий 5 зв. ТА с приложением*, ss. 45–46.

Dwie godziny później kontynuowała działania, a o godz. 21.00 jej przedni oddział dotarł do skraju wschodnich umocnień Elbląga. Według części sowieckich raportów, zawiadujący oddziałem przednim brygady dowódca 3 batalionu czołgów kapitan gwardii Giennadij Diaczenko⁵⁸ postanowił bez otwierania ognia wtargnąć na skraj miasta. Udało mu się to, a garnizon i mieszkańcy nie oczekujący pojawienia się sowieckich wojsk w tym rejonie, wpadli w panikę. Oddział, który wdarł się na ulice potwierdzić miał, że Elbląg żył wówczas zwyczajnymi sprawami tyłowego miasta. Żołnierze spacerowali, mieszkańcy wychodzili z kina. W mieście paliło się światło elektryczne i jeździły tramwaje. W najbardziej sprzyjającym momencie kpt. Diaczenko podać miał sygnał do uderzenia, a wówczas czołgi ogniem i gąsienicami zlikwidowały kolumnę żołnierzy, rozbiły kilkadziesiąt samochodów i wiele wozów konnych uchodźców. Oddział zdławił też bezładny ogień nielicznych dział przeciwpancernych, po czym wyjechał z Elbląga przez jego północny skraj. Do godz. 23.00 kilka czołgów dotarło do skraju Zalewu Wiślanego w rejonie Rubna Wielkiego przecinając nadbrzeżną szosę i linię kolejową. Pozostające z tyłu za oddziałem przednim siły główne 31 BrPanc w rejonie Dębicy napotkać miały zorganizowany opór. Oznaczało to, że Niemcy zdołali opanować zamieszanie i zdołali przygotować się do obrony. Po dwugodzinnych walkach, ponosząc straty, część 31 BrPanc zaległa w obronie⁵⁹. Powyższy opis akcji znaleźć można we wszystkich dokumentach jednostek 5 APancGw, wytworzonych od marca 1945 roku, kiedy oficerowie polityczni skierowali do rozpowszechnienia przykład bohaterskich załóg z batalionu Diaczenki, a korespondenci frontowi napisali artykuły o bohaterskim rajdzie do największych sowieckich gazet⁶⁰. Wcześniejsza dokumentacja czołgistów niechętnie wspomina o zdarzeniu, które wywołując chaos na ulicach zaalarmowało niemiecki garnizon i uniemożliwiło zajęcie miasta uderzeniem z marszu⁶¹.

Do północy 25 BrPanc wyszła w rejon Wilkowa, a jej oddział przedni dotarł w okolice Stagniewa. Niemcy uderzyli nań, podobno siłami dwóch batalionów piechoty ze wsparciem dział, także samobieżnych. Po dwugodzinnym boju brygada przełamała opór i wyszła w rejon Kamiennika Małego, zajmując pozycje obronne.

⁵⁸ Diaczenko Giennadij Lwowicz. Urodzony w 1918 r., kapitan gwardii, dowódca 3 bcz 31 BrPanc. Narodowość – Rosjanin. Był członkiem Wszechrosyjskiej Partii Komunistycznej. Dwa razy lekko ranny i kontuzjowany. W ACz od 1940 r., wezwany przez Chasański Rejon Wojennego Dowodzenia z Primorskiego Kraju, najpierw jako oficer polityczny. Wcześniej służył w wojskach NKWD. Nagrodzony orderami: Wojny Ojczyźnianej 2 stopnia, Aleksandra Newskiego i medalem Za obronę Moskwy, a za rajd przez Elbląg zgłoszony do tytułu Bohatera Związku Sowieckiego, lecz nagrodę dlań osobiście zmniejszył marszałek Rokossowski, przyznając jedynie Order Czerwonego Sztandaru. ЦАМО, фонд 33, опись 690155, единица хранения 2553, ss. 3–4; там же, единица хранения 2219, ss. 9–13.

⁵⁹ Журнал боевых действий 29 тк, s. 73.

⁶⁰ Н. Шванков, Рейд танков к морю, „Красная Звезда”, 28 февраля 1945, s. 3; Е. Кригер, Так началось, „Известия”, 30 марта 1945, s. 3.

⁶¹ Краткий обзор боевых действий 5 гв. ТА за период с 14.1. по 14.2.45, ЦАМО, фонд 332, опись 4948, дело 300.

376 pas(c) osiągnął w tym czasie okolice dworu Krasny Las, przecinając szosę Łęczę – Elbląg. 32 BrPanc do godz. 23.30 dotarła do rozjazdu dróg na południowy wschód od Gronowa Górnego, gdzie napotkała silny ogień artyleryjsko-moździerzowy z południowo-wschodniego skraju miasta. Idąca za nią 53 BrSZmot do rana 24 stycznia wyszła na zachodni skraj Gronowa Górnego, gdzie przywitał ją silny ogień niemiecki i też zajęła pozycje obronne. O wypełnieniu rozkazu dziennego nie było mowy – żadna z brygad 29 KPanc nie osiągnęła założonego celu. Nazajutrz nakazano przegrupowanie sił do walk o Elbląg, a oddziały przednie na krótki czas zdobyły Tolkmicko nad Zalewem Wiślanym⁶². W późniejszych opracowaniach to właśnie zdobycie portowego miasteczka wskazywane było jako najważniejszy cel ofensywy mławsko-elbląskiej i odcięcia Prus Wschodnich, choć w rzeczywistości jego znaczenie strategiczne było znikome⁶³.

Zakończenie ofensywy

Następnej doby większość sił armii pancernej pilnie skierowano do powstrzymania niemieckiego uderzenia 4 Armii (A), nadchodzącego od strony Prus Wschodnich. Sytuacja skomplikowała się o tyle, że stutysięczny wówczas Elbląg został zdobyty dopiero po trzech tygodniach od pojawienia się na jego ulicach sowieckich czołgów⁶⁴. Utrzymanie pozycji w utworzonym klinie wymagało kolejnych wzmocnień – skierowano tu dodatkowe korpusy pancerny i kawaleryjski. Po kilku dniach zażartych walk, w końcu stycznia niemieckie próby przerwania frontu okazały się bezskuteczne i przygasały. Jeszcze w trakcie operacji Adolf Hitler zdymisjonował dowodzącego Grupą Armii „Środek” (GA) generała-pułkownika Georga-Hansa Reinhardta⁶⁵, jego szefa sztabu generała-porucznika Otto Heidkämpera⁶⁶ i dowódcę 4 A, generała piechoty Friedricha Hossbacha⁶⁷. Na ich miejsce postawił lojalnych oficerów, każąc im wstrzymać atak i osłaniać południowe podejścia do Królewca. Hitler zreorganizował wówczas całą strukturę wojsk niemieckich

⁶² Журнал боевых действий 29 тк, s. 78.

⁶³ Historia II wojny światowej 1939–1945 w 12 tomach, t. 10: Całkowite rozbitcie faszystowskich Niemiec, red. polska: T. Szaciło et al., tłum. E. Kozłowski, P. Marcinişzyn, Warszawa 1983, s. 131.

⁶⁴ T. Gliniecki, *Zdobycie Elbląga przez Armię Czerwoną w rozkazach dowódcy 2 Armii Uderzeniowej ze stycznia i lutego 1945 r.*, Studia Elbląskie, 2018, t. XIX, ss. 135–154.

⁶⁵ Reinhardt Georg-Hans. Urodzony w 1887 r. Uczestnik I wojny światowej. W drugiej kolejno dowódca dywizji pancerny, korpusu, a następnie grupy pancerny. Od sierpnia 1944 do stycznia 1945 dowódca GA „Środek”. Odwołany przez Hitlera, więziony przez Amerykanów do 1952 r. Por. A. Seaton, op. cit., s. 802.

⁶⁶ Heidkämper Otto. Urodzony w 1901 r. Po i wojnie światowej był w Reichswehrze. Od 1939 r. obejmował funkcje oficera sztabowego w jednostkach oraz zgrupowaniach pancernych i ogólnowojskowych. Od 1 września 1944 r. był szefem sztabu GA „Środek”. Po odwołaniu do dyspozycji Hitlera w styczniu 1945 r., do końca wojny powierzano mu jedynie mało eksponowane stanowiska. <http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/H/Heidkaemper Otto.htm>, dostęp 3.11.2019.

⁶⁷ Hossbach Friedrich. Urodzony w 1894 r. W latach 1934–1938 adiutant wojskowy Hitlera i jego łącznik z armią jako szef centralnego oddziału Sztabu Generalnego. Od lipca 1944 do stycznia 1945 dowódca 4 A. Po nieudanym odroczu z Prus Wschodnich odwołany do dyspozycji głównodowodzącego. Por. A. Seaton, op. cit., ss. 783–784.

na froncie wschodnim, m.in. tworząc GA „Wisła”. GA „Środek” została wówczas przemianowana na „Północ”, utrzymując nadzór nad wojskami pozostającymi w Prusach Wschodnich⁶⁸. Konieczność likwidacji 4 A spowodowała, że czołgiści z 5 APancGw przez kilka tygodni walczyli na linii Tolknicka, Młynar i Pasłęka, a następnie Fromborka, Braniewa i przy forsowaniu rzeki Pasłęki. 10 lutego armia gen. Wolskiego została przyporządkowana 3 FB⁶⁹.

Zimowa ofensywa spowodowała poważne problemy techniczne. Wiele czołgów średnich T-34/85, będących podstawą wyposażenia armii, po kilku dniach nadawało się do poważnych remontów. Nie tyle walki, ile szybkie wejście w przełamanie frontu i długi manewr w skrajnych warunkach atmosferycznych przyszło okupić ciężkimi stratami w sprzęcie. Po tygodniu część jednostek miała zaledwie połowę stanów wyjściowych czołgów. W chwili przejścia armii do 3 FB ponad 300 maszyn było unieruchomionych, z czego 170 nie nadawało się już do naprawy⁷⁰. Pod komendę marsz. Rokossowskiego armia wróciła w drugiej połowie marca w okrojonym składzie i z zaledwie 76 sprawnymi wozami bojowymi⁷¹.

W tym samym czasie, w nie do końca wyjaśnionych okolicznościach, tłumacząc decyzję złym stanem zdrowia, odwołano do Moskwy gen. Wolskiego. Pieczę nad zgrupowaniem przejął dotychczasowy pierwszy zastępca dowódcy, generał-major Maksym Sinienko⁷². Raport 5 APancGw za styczeń i luty przygotowano z nazwiskiem Wolskiego, ale ostatecznie podpisany został przez gen. Sinienkę⁷³.

Doświadczenia z walk o miasta

W armijnych podsumowaniach problem nie do końca skutecznej walki o miasta widziano w niewielkiej sile etatowych oddziałów piechoty, działających w ramach armii pancerniej – czyli jednej samodzielnej brygady zmechanizowanej i po jednej brygadzie piechoty zmotoryzowanej w korpusach pancernych. Jako możliwość poprawy widziano ewentualność wspierania armii jedną lub dwiema dywizjami strzeleckimi dowożonymi transportem kolejowym. Wskazano tu na walki pod Elblągiem uważając, że gdyby takie wzmocnienie zostało przydzielone

⁶⁸ K. Dieckert, H. Grossmann, *Bój o Prusy Wschodnie. Kronika dramatu 1944–1945*, tłum. W. Sawicki, Gdańsk 2011, ss. 148–150.

⁶⁹ *Директива Ставки ВГК № 11022, 9 февраля 1945 г.*, ЦАМО, фонд 148а, опись 3763, дело 213, л. 29.

⁷⁰ *Краткий обзор боевых действий 5 гв. ТА*, s. 10.

⁷¹ Spod dowodzenia armijnego wyłączono wówczas 10 KPanc. Ф. Галкин, *Танки возвращаются в бой*, Москва 1964, s. 268.

⁷² Sinienko Maksym Denisowicz. Rocznik 1906. Ukrainiec. Członek partii bolszewickiej od 1920 r. W ACz od 1924 r. Odznaczony czterema Orderami Czerwonego Sztandaru, Orderem Kutuzowa 2 stopnia oraz medalami: Za obronę Moskwy i Za obronę Stalingradu. Po operacji mławsko-elbląskiej Sinienko został zaproponowany do odznaczenia Orderem Suworowa 1 stopnia przez dowództwo armii, lecz marszałek Rokossowski podjął inną decyzję, przyznając mu wyższy rangą Order Kutuzowa 1 stopnia, co potwierdził 18 lutego 1945 roku. ЦАМО, фонд 33, опись 686046, единица хранения 40, ss. 301–302.

⁷³ *Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА*, s. 69.

24 lub 25 stycznia do południa, oddziały pancerne mogłyby skutecznie atakować w kierunku Braniewa w celu odcięcia linii komunikacyjnych, nie martwiąc się o pozostawanie na zapleczu garnizonu elbląskiego i czołgów 7 DPanc⁷⁴. Nie uwzględniono jednak, że od 25 stycznia była już pod miastem szpica piechoty 2 AUd, czyli 321 Dywizja Strzelecka (DS), która zajmowała pozycje na południowo-zachodnim skraju. Obie armie działały jednak bez porozumienia i próby zajęcia Elbląga, przeprowadzone 26 stycznia z dwóch stron, nie były skoordynowane, a nawet wskazywały na rywalizację między dowódcami. Ostatecznie zakończyły się wycofaniem jednostek, najdalej po dwóch dniach starć. Za sukces można natomiast uznać związanie sił wroga, ponieważ w tym czasie garnizon Elbląga nie wsparł w wystarczający sposób wojsk niemieckich usiłujących przebić się tu od wschodu. Ceną za to była konieczność użycia w walkach ulicznych czołgów ciężkich JS-2 oraz ciężkich dział samobieżnych ISU-152, które nie miały odpowiedniego wsparcia własnej piechoty i były niszczone celnym ogniem obrońców, wykorzystujących działa przeciwlotnicze 88 mm do zwalczania celów naziemnych⁷⁵.

Niezbyt dobrze oceniano też przyjęty sposób dowodzenia, kiedy dowódcy korpusów pancernych i ich grupy operacyjne, a czasem też dowódca armii, znajdowali się podczas ofensywy przy oddziałach pierwszego rzutu, a sztabowcy z szefami sztabów szli wraz z rezerwami korpuśnymi, za oddziałami drugiego eszelonu. Bezpośrednio w korpusach funkcjonowali też zastępcy dowódcy armii i to oni faktycznie dowodzili, nie mając odpowiedniego wsparcia sztabowego. Gen. Zajew potwierdził we wspomnieniach, że nadzorując 29 KPanc osobiście poprowadził 26 stycznia uderzenie na Elbląg, nie dopowiedział jednak, że było ono nieudane⁷⁶.

Przypominano oczywiście zasadę, że wojska pancerne nie powinny bez znacznego wsparcia piechoty atakować większych punktów oporu wroga, w tym będących na ich drodze miast. Zadaniem czołgistów było przecież otoczenie takich miejsc, skuteczne rozdzielenie uwagi przeciwnika i oddanie inicjatywy w walce piechocie, która powinna zająć miasto z ewentualnym wsparciem niewielkich grup pojazdów bojowych. Udział sił pancernych miał się więc ograniczać do oddanych pod dowództwo jednostek strzeleckich pododdziałów czołgów lub dział samobieżnych. Jako przykład dobrego współdziałania piechoty z czołgami podano początek operacji, kiedy w czasie krótszym niż doba zajęta została Mława i okoliczne fortyfikacje rejonu umocnionego. Raport armii pancernej nie uwzględniał jednak, że to właśnie Mława została ominięta przez oddziały czołgów, a opanowano ją dopiero przy wsparciu jednostek piechoty, głównie 170 DS z 42 KS 48 A⁷⁷.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ K. Sobczak, *Wyzwolenie Elbląga, Powiśla i Żuław w 1945 r.*, Rocznik Elbląski, 1963, t. 2, s. 224.

⁷⁶ D. Zajew, *Na rocznicę wyzwolenia Elbląga*, „Dziennik Bałtycki”, 16 II 1965, s. 4.

⁷⁷ B. Dolata, T. Jurga, op. cit., ss. 311–312.

Problemy nie przysłaniały jednak sukcesów. W dniach ofensywy Stalin publicznie zauważał działania 5 APancGw, co poskutkowało pięcioma pochwałami w rozkazach dziękczynnych głównodowodzącego. Ogłaszano je po kolejnych dniach walk. Podkreślały zdobycie ważniejszych miast: Mławy i Działdowa, Nidzicy i Stębarka, Ostródy i Iławy, Morąga i Zalewa oraz Młynar⁷⁸. Zasłużone oddziały obficie nagradzano orderami, część jednostek 10 KPanc otrzymała też honorowe miano „tannenberskich – grunwaldzkich”⁷⁹. Od strony militarnej surowo oceniał te działania marsz. Rokossowski, który ponaglał gen. Wolskiego, krytykował go za spowolnienie ofensywy wynikające z prób zdobywania miast, a także osobiście obniżał rangę przyznawanych czołgistom odznaczeń⁸⁰.

Podsumowanie

Propagandowy, postulowany przez dowództwo obraz walk w miastach nierzadko mieszał się z rzeczywistością starć czołgistów z 5 APancGw, a brak poważniejszej obrony ze strony niemieckiej, choćby w Pasłęku czy Młynarach, przysłaniała chwała zwycięstwa nad wrogiem. W sowieckich raportach zapisywano zdarzenia, podając w nich jedynie informacje pozytywne dla zwycięzców, pomijając elementy mniej chlubne. Nie było miejsca na opóźnienia i błędy dowódców, katastrofalny stan broni pancernej, opisy zniszczeń dokonywanych w zdobywanych miastach, czy też słowa o losie zamieszkałej w nich ludności cywilnej. Co prawda, część pozamilitarna nie jest również tematem niniejszego artykułu, jednak dla uzupełnienia obrazu i wskazania potrzeby kontynuacji oraz rozszerzenia badań trzeba stwierdzić, że podsumowaniem wkroczenia ACz na omawiane tereny była powojenna utrata statusu grodzkiego przez co trzecie miasto byłych Prus Wschodnich⁸¹. Masowa ucieczka niemieckich cywilów ze wsi i miast Prus Wschodnich miała też swój oddźwięk w reakcjach sowieckich czołgistów, którzy po wielokroć tratali gąsienicami stające na ich drodze kolumny wozów konnych. Gen. Wolski posunął się nawet do panikarskiego zameldowania dowódcy frontu, że zatarasowane szosy są efektem użycia furmanek jako nowej broni Niemców przeciw jego czołgom, stąd też zdecydował się na bezwzględną walkę z nimi⁸².

⁷⁸ Доклад о боевых действиях 5 гв. ТА, s. 62.

⁷⁹ П. Егоров et al., op. cit., ss. 349–350.

⁸⁰ Obniżeniem rangi odznaczeń dowódcy frontu potraktował grupę żołnierzy zgłoszonych do przyznania tytułów Bohatera Związku Sowieckiego za, rozpropagowany przez wojenne media, a mający inny przebieg rajd czołgów po ulicach Elbląga: kpt. Diaczenkę i trzech jego podwładnych, a także dowódców brygady i korpusu. Szerzej w: T. Gliniecki, *Echa pancernego rajdu. Propaganda wojenna i mity wyzwolenicze na przykładzie operacji mławsko-elbląskiej Armii Czerwonej w 1945 roku*, Gdańsk 2017.

⁸¹ T. Domagała, *Miasta wschodniopruskie w okresie zimowej ofensywy Armii Czerwonej w 1945 roku*, w: *Odbudowa miast historycznych*, red. M. Lubocka-Hoffmann, Elbląg 1998, s. 42.

⁸² Командующему 2 БФ маршалу Рокоссовскому..., 24 I 1945, год. 12.05, ЦАМО, ф. 332, оп. 4948, д. 359.

Tomasz Gliniecki, *Die Eroberung von Städten mit den Streitkräften einer Panzereinheit während der „Mława–Elbing“ – Offensive der Roten Armee im Januar 1945*

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden die Kämpfe um die Städte während der „Mława–Elbing“ Offensive vorgestellt. Diese Operation wurde von den Einheiten der 5. Armee der Garde am 17. und 26. Januar auf Befehl von Marschall Konstantin Rokossovsky, Kommandant der 2. belarussischen Front, und dem Kommandanten der Armee von Oberst Wassily Wola durchgeführt. Auf der Grundlage der Dokumentation des Zentralarchivs des Verteidigungsministeriums der Russischen Föderation und der Literatur zu diesem Thema präsentiert der Autor den täglichen Kampf, angeführt von gepanzerten Streitkräften und der bereitgestellten Unterstützung. Sie veranschaulicht die von ihnen besetzten Grenzen, Marschrouten und Kampfhandlungen. Sie stellt das Problem der unzureichenden Unterstützung von Panzern durch Infanteriekräfte fest, die von Kommandeuren aufgestellt wurden. Der Artikel beschreibt die Besetzung oder Gefangennahme von: Mława, Działdowo (Soldau), Nidzica (Neidenburg), Stębark (Tannenberg), Ostróda (Osterode), Iława (Deutsch Eylau), Morąg (Mohrungen), Zalewo (Saalfeld), Małdyty (Maldeuten), Pasłęk (Preußisch Holland), Młynary (Mühlhausen) und Tolkmicko (Tolkemit) sowie die ersten Gefechte um Elbląg (Elbing).

Übersetzt von *Tomasz Gliniecki*

Tomasz Gliniecki, *Capturing cities with the force of 5th Guards Tank Army during the Red Army's Mława–Elbląg offensive operations in January 1945*

Summary

The paper presents battles for cities during the Mława–Elbląg offensive operation, conducted by units of the 5th Armoured Guard on January 17–26, according to the orders of Marshal Konstanty Rokossowski, who commanded the 2nd Belarusian Front, and Colonel General Vasily Wolski. The findings, based on the documentation of the Central Archives of the Ministry of Defense of the Russian Federation and related literature on the subject, present the daily battles for cities led by armoured units and their assigned support. The border territories they occupied, marching routes and combat operations are noted, alongside the problem raised by commanders of insufficient support for tanks with infantry forces. The article describes the occupation or capture of: Mława, Działdowo, Nidzica, Stębark, Ostróda, Iława, Morąg, Zalewo, Małdyty, Pasłęk, Młynary and Tolkmicko as well as the initial battles for Elbląg.

Translated by *Aleksander Pluskowski*

Dr Tomasz Gliniecki
Elbląg
tomasz.gliniecki@gmail.com

Źródła archiwalne

Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации (Centralne Archiwum Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej) (ЦАМО)
– фонд 33, 46, 148a, 332, 3410, 3420.

Źródła drukowane

Bragin Michaił
1950 *Zwycięskie czołgi*, tłum. J. Koral, Warszawa.

Helwig Richard
1980 *Pr. Hollands schwerste Tage*, „Elbinger Nachrichten”, Februar.

Zajew Dmitrij

1965 *Na rocznicę wyzwolenia Elbląga*, „Dziennik Bałtycki”, z dnia 16.II.

Шванков Николай

1945 *Рейд танков к морю*, „Красная Звезда”, z dnia 28.II.

Кригер Евгений

1945 *Так началось*, „Известия”, z dnia 30.III.

Opracowania

Dieckert Kurt, Grossmann Horst

2011 *Bój o Prusy Wschodnie. Kronika dramatu 1944–1945*, tłum. W. Sawicki, Gdańsk.

Dolata Bolesław, Jurga Tadeusz

1977 *Walki zbrojne na ziemiach polskich 1939–1945*, Warszawa.

Domagała Tadeusz

1998 *Miasta wschodniopruskie w okresie zimowej ofensywy Armii Czerwonej w 1945 roku*, w: *Odbudowa miast historycznych*, red. M. Lubocka-Hoffmann, Elbląg, ss. 40–54.

Gliniecki Tomasz

2017 *Echa pancernego rajdu. Propaganda wojenna i mity wyzwolenicze na przykładzie operacji mławsko-elbląskiej Armii Czerwonej w 1945 roku*, Gdańsk.

2018 *Zdobycie Elbląga przez Armię Czerwoną w rozkazach dowódcy 2 Armii Uderzeniowej ze stycznia i lutego 1945 r.*, Studia Elbląskie, t. XIX, ss. 136–154.

Kosiarz Edmund

1967 *Wyzwolenie Polski północnej 1945*, Gdynia.

Seaton Albert

2010 *Wojna totalna. Wehrmacht przeciw Armii Czerwonej 1941–1945*, tłum. P. Mikietyński, Kraków.

Sobczak Kazimierz

1963 *Wyzwolenie Elbląga, Powiśla i Żuław w 1945 r.*, „Rocznik Elbląski” 1963, t. 2, ss. 217–236.

1978 *Kierunek Bałtyk. Wyzwolenie polskich ziem północnych 1944–1945*, Warszawa.

Szaciło Tadeusz et al. (red. polska)

1983 *Historia II wojny światowej 1939–1945 w 12 tomach*, t. 10: *Całkowite rozbitcie faszystowskich Niemiec*, tłum. E. Kozłowski, P. Marciszyn, Warszawa.

Wasilewski Aleksander

1976 *Dzieło całego życia*, tłum. Cz. Czarnogórski, Warszawa.

Дайнес Владимир

2015 *Танковые войска СССР „Кавалерия” Второй Мировой*, Москва.

Галкин Федор

1964 *Танки возвращаются в бой*, Москва.

Егоров Петр, et al.

1969 *Дорогами побед. Боевой путь 5-й гвардейской танковой армии*, Москва.

Кулан Иван

2010 *История и боевой путь 29-го Знаменского ордена Ленина Краснознамённого ордена Суворова II степени танкового корпуса*, Минск.

Радзиевский Алексей

1977 *Танковый удар: танковая армия в наступательной операции фронта по опыту Великой Отечественной войны*, Москва.

Золотарев Владимир (ред.)

1996 *Русский архив: Великая Отечественная. Ставка ВГК: Документы и материалы. 1944-1945*, т. 16, Москва.

Strony internetowe

<http://www.lexikon-der-wehrmacht.de/Personenregister/H/Heidkaemper Otto.htm> [dostęp 03.11.2019].